

УДК 811.161.2'373.3

Л. О. Удовенко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДЕЯКІ ЗАКОНОМІРНІ РИСИ СЛОВОТВОРУ ОЙКОНІМІВ ЛЬВІВЩИНИ (НА МАТЕРІАЛІ ОЙКОНІМА СЕЛА КОНІВ СТАРОСАМБІРСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті автор досліджує лексико-семантичні, лексико-мотиваційні, структурно-словотвірні особливості ойконіма Конів, вік якого, за переказами мешканців, налічує дев'ятсот років, визначає деякі закономірні риси словотвору ойконімів Львівщини, наводить факти з різних документів, що пояснюють походження цієї географічної назви, виділяючи з них один, який відповідає всім історично-лінгвістичним умовам виникнення ойконіма.

Ключові слова: Львівщина, Конів, ойконім, субстантивація, суфікс, формант.

В статье автор исследует лексико-семантические, лексико-мотивационные, структурно-образовательные особенности ойконима Конив, возраст которого, по рассказам жителей, насчитывает девятьсот лет. Определяет некоторые закономерные черты словообразования ойконимов Львовщины и приводит факты из различных документов, которые объясняют происхождение этого географического названия, выделяя из них один факт, который соответствует всем историко-лингвистическим условиям возникновения ойконима.

Ключевые слова: Львовщина, Конив, ойконим, субстантивация, суффикс, формант.

The article deals with lexico-semantic, lexico-motivational, structural and educational features of Koniv oikonym whose age is nine hundred years, according to the stories of inhabitants. Some natural lines of oikonym word formation in Lviv region are defined. The author provides facts from various documents that explain the origin of this geographical name, picking out from them the one fact which corresponds to all historical and linguistic conditions of oikonym occurrence.

Keywords: Lviv region, Koniv, oikonym, substantivation, suffix, formant.

Особливості слов'янської мікротопонімії періодично ставали об'єктом дослідження науковців [4]. Але дотепер топонімикон багатьох регіонів України потребує ретельного вивчення, зокрема Львівщини. Маємо зазначити, що результати опрацювання матеріалів наших польових досліджень у Старосамбірському районі Львівської області початку 1990-х років згодом частково було опубліковано в науковій літературі [5, 6].

Разом із тим, що об'єктом нашого дослідження була мікротопонімія с. Конів Старосамбірського району Львівської області, саму назву села ми не розглядали. Хоча цілком логічно було б, приступаючи до дослідження топонімії населеного пункту, зупинитися насамперед на ойконімі.

Мета нашої статті – дослідити особливості локальної топонімії Львівського регіону.

За народним переказом, село існує вже понад дев'ятсот років і спочатку мало назву *Жабки*. Давньої письмової згадки про село ми не знайшли. Місцеві розповідають: були якісь документи про історію села у священика Григорія Колодія, 1890 року народження, але він помер у 1960-х роках [9], а документи не збереглися. До нас дійшов лише народний переказ про історію села, що коротко зводиться до того, як монголо-татари загубили власних коней у ковбанях поблизу села, через що зруйнували його. Звичайно, переказ може мати під собою реальну основу. Тільки сьогодні важко сказати, що в переказі правда, а що вигадка. На жаль, у церкві знайдено книжки-метрики з послідовними записами, починаючи тільки від 1788 року [9]. Документи про **стародавню історію** села знищила пожежа в дерев'яній церкві, на місті якої селяни відбудували

нову, що збереглася донині.

По-перше, не викликає сумніву первісна назва села *Жабки*. Походження топоніма пов'язано з природними умовами території, а саме з фауною. Село розташоване на заболоченій місцевості із сприятливими умовами існування великої кількості жаб. На тлі більш сухих місць, де розташовуються навколишні села, це могло бути характеристичною особливістю населеного пункту. Назва з давніх-давен типова для цієї території, адже недалеко є села, назви яких пов'язано з тваринним світом, – *Чижки* і *Чаплі*. Як бачимо, ці ойконіми також мають форму множини, а назва *Чижки* є зменшеною, як і назва *Жабки*.

По-друге, можна повірити, й у те, що село було засновано в XII ст., на нашу думку, не пізніше XIV ст. Підставою для цього слугуватимуть перші згадки про навколишні села: *Нове Місто* (1361 р.); *Грушатичі* (1361 р.); *Фельштин* (1374 р.); *Хирів* (місто з 1374 р.); *Доброміль* (місто з 1374 р.); *Болозів* (1406 р.) [2], адже села й містечка виникали і формувалися раніше, ніж про них згадується у знайдених документах.

По-третє, вірогідним є факт зруйнування села татарами. Татари робили набіги впродовж багатьох століть. Зафіксовано набіги на навколишні села протягом XVI–XVII ст. Так, у 1502–1505 рр. татари зруйнували м. Хирів [2, с. 788], а 1620 р. – с. Сусідовичі [2, с. 786]. Згодом ці поселення відродилися.

По-четверте, час і причину перейменування села можна визначити тільки гіпотетично. Перейменовували відбудоване село не пізніше 1620 р., про що свідчать записи у фрагментах давніх метричних записів, які було врятовано під час пожежі. На сторінці за 1620 рік є такий запис:

<i>No№ Domus</i>	<i>Nomen Sponsus</i>	<i>Altas</i>	<i>Nomen Sponsa</i>	<i>Altas</i>
40	<i>Prokop Kuniv</i>	19	<i>Anna Łukaszowa</i>	16

Причиною перейменування села *Жабки* на *Конів* міг бути надзвичайний випадок знищення монголо-татарської кінноти в заболочених місцинах біля села. У цьому разі ойконім було утворено від апелятива *кінь* за допомогою суфікса *-ів*, що на час виникнення назви, крім значення присвійності, унаслідок своєї продуктивності став виконувати роль топонімного форманта й утворювати назви місцевостей безпосередньо від різноманітних іменних основ. Досліджуючи актову мову XIV–XV ст., Л. Гумецька дійшла висновку, що «кінець XIV– початок XV ст. відбивають перехідний етап розвитку місцевих назв в українській мові, коли одночасно існували сполучники з несубстантивованими прикметниками в ролі місцевих назв і топонімічні назви на *-ов*, *-ин*, які ніколи не були присвійними прикметниками» [1, с. 59]. Це підтверджують і назви навколишніх сіл: *Букова*, *Ракова*. Ці й подібні назви можуть мати також первісний присвійний характер, але, аналізуючи особливості місцевості, доходимо іншого висновку. До с. *Букова* прилягає буковий ліс, а с. *Ракова* оточує велика кількість природних озер, де місцеві споконвіку ловили раків, яких там було безліч. Суфікс *-ов* виражає тут швидше відносність, аніж присвійність. Народний переказ про факт загибелі татарських коней, що надав назву відбудованому селу, не дуже переконливий.

По-п'яте, найвірогідніше, на нашу думку, назва села *Конів* походить від антропоніма. Адже, як свідчить наведений вище витяг із документів, носії прізвища *Конів* мешкали на селі ще в першій чверті XVII ст. Тому ця назва могла утворитися лексико-семантичним способом від прізвища *Конів* або за допомогою присвійного суфікса *-ів* від антропоніма *Кінь*. У «Метриці» [9] в розділі реєстрації шлюбів за 1788 р. знаходимо такий запис:

<i>No№ Domus</i>	<i>Nomen Sponsus</i>	<i>Altas</i>	<i>Nomen Sponsa</i>	<i>Altas</i>
46	<i>Alexander Kuniv</i>	21	<i>Marya Sotnyczka</i>	16

До особливостей оформлення цього й інших документів слід віднести те, що записи здійснено

трьома мовами, частково по-латині, частково по-німецьки, частково по-польськи, переважно поєднуючи три мови в документі. Щодо прізвищ, то записи по-польськи, які зроблено до XIX ст., добре відтворюють українську вимову, на відміну від імен і мікротопонімів.

У «Журналі обліку земельних ділянок із зазначенням власників» за 1853 р. [8, ф. 186, оп. 2, од. зб. 466, арк. 1–187] серед численних землевласників села записано таких господарів на прізвище *Koniow*:

<i>Łąkę Koniowski</i>			
<i>Nr der Parzelle</i>	<i>Haus Nr</i>	<i>Vor und Zuname</i>	<i>Quadrat Kłafter</i>
2072	48	<i>Koniow Pfarrey</i>	
2238	49	<i>Koniow Ossmaniow</i>	
<i>Wege</i>			
2244	48	<i>Koniow Pfarrey</i>	

Цікавим є факт, що весь список мешканців села складається з найменувань, виражених ім'ям і прізвищем власника, а в наведених записах імен не подано. Цей факт і наявність великих ділянок землі, лук, доріг, сіножатей, пасовищ у володінні господарів на прізвище *Koniow* свідчить про те, що рід *Koniow* належав до багатирів. Кріпаків на прізвище *Koniow* у документах не зафіксовано. У документі про доходи від панщини за 1820 р., де названо всіх голів кріпацьких сімей такого прізвища немає [8, ф. 146, оп. 19, од. зб. 3351, арк. 1–14]. Для розрізнення власників на прізвище *Koniow* вжито слова «Pfarrey» і «Ossmaniow». Слово «Pfarrer» по-німецьки «священик» [10, с. 190]. У «Метриці» [9] ми не знайшли прізвища священика *Koniow*; тому, на нашу думку, *Pfarrer* і *Ossmaniow* – це найвірогідніше прізвиська родичів по-вуличному. Хоча прізвисько *Ossmaniow* може бути другим прізвищем по материнській лінії. На родинні зв'язки вказує близькість розташування будинків усіх носіїв прізвища *Koniow*. У селі 1853 року налічувалося 111 житлових будівель [8, ф. 146, оп. 19, од. зб. 3351, арк. 1–14]. У «Журналі обліку земельних ділянок із зазначенням власників с. *Конів* Самбірського округу: 1852–1883 рр.» також не вказано ім'я пана *Białobrzieskiego* (*Białobrzieski*), хоча в розділі «Łąkę» протягом цих років прізвище записано тричі [8, ф. 186, оп. 2, од. зб. 466, арк. 1–187]. Саме ці факти дають можливість припустити, що пан *Koniow* міг бути першим власником села в епоху феодалізму, а село названо на його прізвище. В архівному документі «Справи про виплату відшкодування власникам маєтків після скасування панщини. Село *Конів*. 1852–1857» [8, ф. 146, оп. 30, од. зб. 2920, арк. 1–111] прізвище *Koniow* трапляється декілька разів.

По-шосте, менш заслуговує на увагу припущення, що прізвище *Конів* утворено від ойконіма *Конів*. Подібні антропоніми справді було поширено серед панської верстви, власників сіл, але утворювалися ці прізвища, як правило, за допомогою суфікса *-ськ-* [*-sk-*]. Після 1857 р. ці й інші документи вже не містять прізвища *Koniow*; сторожили також не пам'ятають такого прізвища. Можливо, у другій половині XIX ст. рід *Koniow* або перестав існувати, або ці багатії вибули з села.

По-сьоме, допускати походження ойконіма *Конів* від назви річки *Конівка*, що тече через село, не слід. Річка маленька, тому назва є вторинною. У «Нарису словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст.». Л. Гумецька зазначала, що «малі річки могли одержувати іноді назви від населених пунктів, як на це вказує, наприклад, словотворча будова назв річок *Рашьковка*, *Ретовька* і населених пунктів *Рашиків*, *Решов* [1, с. 64]. У нашому випадку маємо аналогічну словотворчу будову назви річки, що утворилася від ойконіма *Конів* за допомогою форманта *-ка*. Як зауважив В. Никонов, у процесі історичного розвитку формант *-ка* втратив свої первісні функції і став лише засобом субстантивзації [3, с. 73]. Топонім *Конів* [ко^ун'іў] відмінюється як іменник другої відміни твердої групи, зберігаючи діалектне чергування *і/ьо* : [ко^ун'іў, ко^ун'ова, ко^ун'ову, ко^ун'іў, ко^ун'ово^ум, ко^ун'ові]. У транскрипції грубим шрифтом позначено місце наголосу.

Дослідження ойконіма Конів, яке ми зробили, не заперечує народного переказу про історію села, проте й не гарантує його достовірності. Польові матеріали, зібрані у Старосамбірському районі, доводять, що давні ойконіми Львівщини мають суто натуралістичний характер, тобто їх зумовлюють зовнішні ознаки або властивості географічних об'єктів. Ці ойконіми переважно слов'янського чи дослов'янського походження: *Букова, Вовча, Жабки, Ракова, Чаплі, Чижки*. У наших польових матеріалах, за О. М. Трубачовим, можна вважати назви міст *Самбір* і *Старий Самбір*, а також похідну назву *Старосамбірський* район, утворені з дослов'янських *sam-bar* «злиття, стікання» [7, с. 128–129]. Суфікс *-ів (-ов)* у назвах місцевих населених пунктів виражає відносність: *Букова, Ракова*. Датування ойконімів *Жабки / Конів* зроблено непрямо: на підставі історичних фактів заснування і зруйнування сусідніх сіл і містечок. Підсумовуючи аналіз ойконіма *Конів*, відзначимо, що його утворено лексико-семантичним способом від прізвища *Конів*, зафіксованого в документації села 1620 року.

Подальше вивчення проблеми мікротопонімії певних районів України дозволить виявити найважливіші завдання, що сприятимуть глибині й масштабності подальших топонімічних досліджень.

Література

1. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. / Л. Л. Гумецька. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 298 с.
2. Історія міст і сіл Української РСР (Львівська область) : У 26-ти т. / [за ред. М. А. Сіроштаня]. – К. : Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії, 1968. – 1002 с.
3. Никонов В. Введение в топонимику / В. Никонов. – М. : Наука, 1965. – С. 70–75.
4. Подольская Н. Микротопонимы древних памятников письменности / Н. Подольская // Микротопонимия. Тезисы совещания. – М., 1964. – С. 15–17.
5. Удовенко Л. О. Українські чоловічі прізвища, утворені лексико-семантичним і морфологічним способом / Л. О. Удовенко // Незгасимий СЛОВОСВІТ : зб. наук. пр. на пошану проф. Володимира Семеновича Калашника / уклад. Микола Філон, Тетяна Ларіна ; ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2011. – С. 298–309.
6. Удовенко Л. О. Лексико-семантичні та структурно-словотвірні особливості топонімії Львівщини (на матеріалі топонімів села Конів Старосамбірського району Львівської області) / Л. О. Удовенко // Вісн. ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2012. – № 994. – С. 45–49.
7. Янко М. Т. Топонімічний словник-довідник Української РСР / М. Т. Янко. – К. : Рад. школа, 1973. – 180 с.
8. Львівський центральний державний архів України.
9. Metrika Parochi Koniowa otno 1788. – Церква с. Конів Старосамбірського району Львівської області.
10. Das grosse deutsch-russische wörterbuch. Zweiter band. – М. : Verlag Russische Sprache, 1990. – В. 2. – S. 190.